

PROBLEM OPREDELJENJA SADRŽINE FENOMENA »PRAVO«

Prvi put na zakonodavnom nivou o pravima čoveka bilo je reči u francuskoj Deklaraciji o pravima čoveka i građanina iz 1789. godine, u članu 4. gde je naznačeno da se »sloboda sastoji u mogućnosti činiti sve što ne pričinjava štetu drugom čoveku, zato, ostvarivanje prirodnih prava svakoga ograničeno je samo tim granicama koje garantuju drugim članovima zajednice ta ista prava«¹. Danas je zaštiti prava i sloboda čoveka posvećeno značajno više međunarodnopravnih akata².

Koncepcija o pravima i slobodama čoveka kao načina utvrđivanja njegovog dostojanstva – pojava relativno nova u filozofskoj i političkopravnoj misli. Tek u dvadesetom veku ona dobija globalni karakter, kada se prava čoveka određuju kao glavna vrednost zajednice i država i dobijaju potvrdu u odgovarajućim dokumentima. U tom kontekstu treba primetiti da u međunarodno-pravnim aktima ne postoji definicija prava i sloboda čoveka. U određenim dokumentima specijalizovanih organizacija OUN koje su se bavile pripremom teksta Univerzalne deklaracije o pravima čoveka, skreće na sebe pažnju činjenica da nije bilo saglasnosti o univerzalnoj definiciji prava čoveka. Takav stav bio je pove-

Dr Sofija Lihovaja, profesor Pravnog fakulteta »Taras Ševčenko«, Ukrajina.

¹ Декларация прав человека и гражданина 1789 г., Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М., 1998, с. 32.

² Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Рим, 4 ноября 1950 г., Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М., 1998. – С. 539–540. Конвенция Содружества Независимых Государств о правах и основных свободах человека, Европейская Социальная Хартия. Турин, 18 октября 1962 г., Там же. – С. 586 и ряд других. – Там же. – С. 711–719.

zan sa kulturnim, ideološkim i socijalnim osobenostima tih država koje su uzele učešće u razradi i sačinjavanju tog dokumenta. Nejednaki pristup pojmu prava čoveka demonstrira i Evropski sud o pravima čoveka koji donosi, reklo bi se, protivurečna rešenja o delima sa jednakom radnjom (fabulom) uzimajući na znanje to koja i kakva se država pojavljuje u ulozi odgovornog pred Sudom.

Osnovni regionalni dokument o pravima čoveka – Evropska Konvencija o zaštiti prava čoveka i osnovnih sloboda koja formuliše osnovne pravne principe njihove zaštite, zasniva se isključivo na ideji prirodnih prava čoveka, istovremeno obevezujući države potpisnice ove Konvencije na implementaciju njenih normi u nacionalna zakonodavstva, čime se prirodna prava preobražavaju u pozitivna prava tj. prava koja su regulisana zakonom. Na taj način, pojačava se kolizija u poimanju prirodnih i pozitivnih prava umesto da se ista razrešava, a deklarativnost međunarodnih normi o pravima čoveka i njihova zaštita dobila je sveopšti karakter.

Primeru radi, u Konvenciji se navodi da su prava čoveka i osnovne slobode prirodna, neotuđiva i da pripadaju svakome od rođenja. Ipak, nije jasno o kavoj sadržini prava se govori ili se radi o nizu prava, a posebno sloboda, koje ne treba nazvati takvim, a koji pripadaju čoveku od rođenja i njih ne treba ograničavati (na primer, politička prava, kao i pravo na imovinu. Po građanskom zakonodavstvu Ukrajine zemlja se ne može nalaziti u posedu stranaca ili lica bez ukrajinskog državljanstva. Ograničavajući pravo stranaca na zemlju, zakon ograničava i pravo posedovanja zemlje državljanima Ukrajine čija su prava navodno neotuđiva i neograničena. U ovom slučaju radi se o tome da zemlja po naslednom pravu /testamentom/ treba da pređe u sopstvenost inostranog državljanina).

Protivurečnost između poimanja prava čoveka kao prirodnih i kao pozitivnih postaje još jača i dublja kada se u međunarodnim dokumentima univerzalnog i regionalnog karaktera predviđa da države imaju dužnost ne samo da ova prava utvrde na nacionalnom normativnom nivou tj. da im daju zakonski, pozitivni karakter, već i da obezbede mehanizme za izvršavanje tih prava i njihovu zaštitu.

Upravo u navedenoj Konvenciji sadržana je formulacija da su oficijelni organi država-članica Saveta Evrope obavezni da se pridržavaju zakonitosti i pravnih normi. Prava čoveka regulisana su isključivo na nivou zakona koji moraju biti jasno i razgovetno, jezički, formulisani i objavljeni. Samo na nivou zakona mogu biti utvrđena i ograničenja prava i sloboda.

Danas, većina naučnika ima naviku da gleda na pravo isključivo sa pozicije normativnog (pozitivnog) stanovišta. Sa takvog stanovišta pravo je jednako zakonima i drugim normativnim aktima.

Naučnici koji su pokušali da razumeju suštinu prava i da isto opredele, veoma često su podrazumevali pod njim razne po sadržini fenomene, nazivajući ih

terminom »pravni«
tičnim nemogućim
meno. Taj dualizam
Uopšteno to izdaje
fizičkog i metafizičkog
rođenja, neodvojivo
od drugih živih bića
mentom čoveka –
norma, to je mehanizam
jućim državnim organima
sadrži sankciju za
tavlja savršeno razli-

Kada razmatramo
zuzumeti da se u tom
objektivno ili to su
je »stvorenje« država
koje predstavlja mehanizam
mer, Emanuel Kant
voljnost jednog mehanizma
za njih pravilu slobode
jasno, da se u navedenom
razumeo sveukupno
ograničavaju, sloboda
Spiridonov definisao
opšte značajnih
naučnik V. N. Hropanok
vila ponašanja, koje
rese država i lica i

Reč je danas
nim imenom »pravni«
vojivo i neotuđivo
regulišu ne predstavlja
lemi koji nastaju u

³ Цит. по кн.

⁴ Трубецкой

⁵ Спиридон

⁶ Хропанюк

terminom »pravo«. Osnovna ideja koja je u osnovi poimanja prava i čini praktičnim nemoguće njegovo univerzalno definisanje, jeste i prosta i složena istovremeno. Taj dualistički pristup, opravdava se složenošću samog fenomena. Uopšteno to izgleda kao dualizam materije i saznanja, zemnog i božanstvenog, fizičkog i metafizičkog. Pravo – to je ono što pripada čoveku od Boga, od rođenja, neodvojivo od čoveka, to je ono što čini čoveka čovekom, odvajajući ga od drugih živih bića, praktično to je ono što se može nazvati neodvojivim elementom čoveka – život, zdravlje, čast, dostojanstvo. I pravo – to je zakon, to je norma, to je mera dozvoljenog ponašanja. To je ono što je formulisano odgovarajućim državnim organom, to što je zaprećeno, to što je dozvoljeno, i najglavnije – sadrži sankciju za kršenje toga prava. Jedna reč, jedan termin – »pravo«, a predstavlja savršeno različite po svojoj suštini fenomene.

Kada razmatramo različite stavove naučnika o pravu, primarno moramo razumeti da se u tom kontekstu, pod tim terminom, podrazumeva – to što postoji objektivno ili to što je »stvoreno« državom. Mi ne odričemo da je to pravo koje je »stvoreno« državom, tesno povezano, ima opšte korene sa prirodnim pravom koje predstavlja neodvojivi element čoveka. Problem je u terminologiji. Na primer, Emanuel Kant definisao je pravo kao sveukupnost uslova u kojima svojevoljnost jednog može biti usaglašeno sa svojevoljnošću drugoga po uopštenom za njih pravilu slobode³. Uzimajući na znanje stanovišta različitih autora, postaje jasno, da se u navedenom slučaju ne radi o »pravu« pod kojim je E. N. Trubeckoj razumeo sveukupnost normi, koje, sa jedne strane, predviđaju, a s druge strane, ograničavaju, slobodu ljudi u njihovim uzajamnim odnosima⁴. To pravo je L. I. Spiridonov definisao kao »normativno izražavanje istorijski formiranog poretka opšte značajnih odnosa među slobodnim i ravnopravnim ljudima«⁵. Ruski naučnik V. N. Hropanjuk pod pravom podrazumeva »sitem opšteobaveznih pravila ponašanja, koji se stvaraju i zaštićuju, izražavajući opšte i individualne interese država i lica i predstavljajući državni regulator opštih odnosa«⁶.

Reč je danas o dva fenomena koje mi iz nepoznatih razloga nazivamo jednim imenom »pravo« – jedno iz njih predstavlja naturalno, prirodno pravo, neodvojivo i neutuđivo (ipak, da li je to zaista tako), i odnosi koji se tim »pravom« regulišu ne predstavljaju pravne fenomene, oni nisu zaštićeni državom. Svi problemi koji nastaju u sferi tog prava moraju se rašavati i rašavaju se od strane sa-

³ Цит. по кн. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. – М. 2000. – С. 172.

⁴ Трубецкой Е.Н. Лекции по энциклопедии права. – М., 1906. – С. 11.

⁵ Спиридонов Л.И. Теория государства и права. – М., 1999. – С. 100.

⁶ Хропанюк В.Н. Теория государства и права. – Хрестоматія. – М., 1998. – С.

mih učesnika-subjekata tih odnosa, dok država nije dužna, niti ima mogućnosti da se u tim odnosima meša. Danas je čovek veoma ograničen u takvim pravima, i njih nije mnogo, i ona postoje. Ne može se ograničiti čovek u korišćenju njemu dostupnih blaga životne sredine, ne može se ograničiti sfera čovekovih intimnih odnosa. No, tu se pojavljuje i drugi aspekt ovog problema – normativno regulisanje opšteg života, tj. pretvaranje opštih odnosa pomoću zakona i njihovih normativnih akata u pravne odnose. Ne treba i nepravilno je odricati postojanje tih dva prava »prava« – prirodnih i pozitivnih, ali pogledajmo od čega se stoji pravo prirodno koje pripada čoveku od rođenja i koje navodno ne podleže ograničenju i neotuđivo je bez njegovog utvrđivanja u zakonu? Može li država dati pravne garancije, pravne principe toga, što, po sadržini, ostaje izvan granica državne moći, izvan granica pravnog regulisanja?

Saglasni smo sa nespornom činjenicom, da neodgovarajuće (neprilagođene) pravne norme (reč je o pozitivnom pravu) realnoj situaciji stvari i tendencijama razvitka opštih odnosa dovodi do njihove neefektivnosti i zakon, jednostavno, prestaje da deluje (dejavuje).

O tome piše i bugarski profesor V. Momov, koji ukazuje da bilo koje norme i pravila odražavaju realnost. Njihovo pojavljivanje i funkcionisanje povezano je pojavom dovoljnog broja analogičnih pojedinačnih slučajeva. Genesis i praktična primena bilo kojih normativnih postupaka zasniva se na mnogobrojnom ponavljanju socijalnih pojava i procesa uopšte. Norme predstavljaju sintetički odraz masovne socijalne prakse, tipičnih postupaka većeg broja ljudi za mnogobrojne slične situacije⁷. Ta realnost koju odražavaju norme prava, upravo i predstavljaju prirodna prava čoveka i njihova realizacija. Ustvari bilo koja norma – pravna ili socijalna, moralna ili tradicionalna, korporativna, religiozna ili bilo koja druga potrebna je zbog toga da ljudi jedni drugima ne bi smetali živeti, biti slobodnim, imati imovinu.

Normu kao obrazac ponašanja, tvori, primarno praktična životna delatnost ljudi. Taj proces može biti ubrzan, ukoliko on nalazi adekvatni odraz u normiranju i, obrnuto, razvitak normalnog načina delatnosti može biti zaustavljeno, začeđeno, ukoliko su predstave o društvenoj realnosti pogrešno izražene u normativnim aktima.

U tome se sastoji jedan od uzroka neefektivnosti normativnog regulisanja, ili »tamo gde se norme ustanovljavaju ne uzimajući na znanje njihove prirodne zakonomernosti, uvek se izvršava kršenje normativnog sistema, njegovo zaobilazanje, ne poštovanje pravnih normi«⁸.

⁷ Momov В. Нормы и мотив поведения, Вопросы философии. – 1978. – Но 8. – С. 107–108.

⁸ Валеев Д.Ж. Происхождение морали. – Саратов, 1981. – С. 46.

Pozitivno pravo i prirodno pravo – su dva uzajamno povezana i istovremeno protivuradna fenomena. U različitim vremenima razvojem različitih država odnosi među tim pravima su se menjali. Važećim Ustavom Ukrajine, utvrđeno je da Ukrajina predstavlja pravnu državu i da teži tome da njen pravni sistem treba biti podčinjen zaštiti prirodnih prava čoveka.

Primeru radi, pogledajmo šta predstavlja objekt takvog krivičnog dela kao što je *ubistvo*. Naravno, svako će vam reći – život čoveka kao njegovo prirodno pravo koje ne može biti ograničeno, koje se smatra neotuđivim, danom čoveku od rođenja. A potom, zamislimo se nad tim ko je čoveku dao pravo na život? Ukoliko ljudsko biće nije rođeno živo, i krivični zakonik mu ne pruža krivičnoppravnu zaštitu – nema čoveka, nema prava. Mi smatramo da je složenica »pravo na život« javno nekorektna, jer život predstavlja neotuđivu i nerazdvojivu osobinu čoveka, i staviti to pravo u jedan red sa takvim pravima kao što je izborno pravo koje javno zavisi od volje države, zar je to pravilno. U Građanskom zakoniku Ukrajine lična neimovinska prava čoveka po svojoj sadržini predstavljaju to što mi nazivamo prirodnim pravima, i dele se u dve kategorije: (1) lična neimovinska prava koja obezbeđuju prirodno postojanje fizičkog lica; (2) lična neimovinska prava koja određuju socijalni status fizičkog lica.

Osnovno fundamentalno pravo čoveka predstavlja pravo na život. Pogledajmo predstavlja li se ono takvim apsolutnim i neotuđivim kako ga predstavljaju pripadnici škole naturalnog, prirodnog prava. Prvo, ovo pravo našlo je svoje mesto u mnogobrojnim normativnim aktima, počevši od Univerzalne deklaracije o pravima čoveka iz 1948. godine, nalazi se u normama nacionalnog zakonodavstva. Upravo to svedoči o njegovom normativnom karakteru, i pravo na život u potpunosti odgovara definiciji koja se daje pravnom normom u pozitivnoj školi prava.

Drugo, da li je ovo pravo zaista neotuđivo – ovde moramo napomenuti da je smrtna kazna u Ukrajini ukinuta tek 1999. godine pod pritiskom Saveta Evrope, pod pretnjom prestanka članstva naše države u toj međudržavnoj asocijaciji. Ukrajina je našla kompromis, i umesto smrtno kazne uvela je još više nečovečno i žestoko kažnjavanje – doživotno lišenje slobode. Upravo to u vreme, kada se proklamuje princip da se svi ljudi rađaju slobodni i ravnopravni i da se ta njihova prava neotuđuju. Ko može da odgovori na pitanje šta je važnije za čoveka – život ili sloboda? U osnovnim međunarodnim dokumentima govori se o tome da se sloboda može ograničiti, a u krivičnom zakoniku se govori o lišenju slobode uopšte. U mnogim državama primenjuje se smrtna kazna, a predviđena je i u Krivičnom zakoniku Ruske Federacije. Zbog toga, neotuđivost tog prava uvek je relativna, a doživotno lišenje slobode ne predstavlja ograničenje već lišenje prirodnog prava.

Treće, po našem zakonodavstvu jedan čovek ne može raspolagati životom drugog čoveka. Za takvo ponašanje on može biti kažnjen kao za ubistvo. Ali pitanje se sastoji u tome da čovek ne može raspolagati i sopstvenim životom, ukoliko govorimo ne o samoubistvu već o eutanaziji. U našoj državi eutanazija sa smatra umišljajnim ubistvom.

Četvrto – raspolagati svojim pravom na život čovek ne može iako se suština toga prava upravo sastoji u navedenom, a raspolagati životom drugog čoveka može – sada mislimo na abortus i veštačko oplodjenje. Upravo ta oblast je strogo regulisana zakonom i ni o kakvom prirodnom pravu tu nema reči, već tu sve zavisi od normativne regulacije.

Sve do sada navedeno dozvoljava nam da zaključimo da »pravo na život« treba formulisati »kao pravo na zaštitu života«. Zar upravo tako nije formulisano pravo na zaštitu zdravlja. Država ne može garantovati čoveku da će se on roditi zdravim, kao što ne može garantovati čoveku da će se roditi živim. Zato se i stvar normativni sistem koji tvori garancije za zaštitu zdravlja. To je pravo na medicinsku pomoć, pravo na medicinsku zaštitu zdravlja, formiranje široke mreže kako državnih, tako i privatnih, kako platnih, tako i bezplatnih medicinskih ustanova, različitih ustanova za podržavanje zdravlja. Za napad na zdravlje, kao i za napad na život, predviđene su surove krivičnopravne kazne.

Reč je o tome da država reguliše i štiti to što je već čovekovo od rođenja. U konkretnom slučaju govorimo o životu i zdravlju. Država štiti neotuđene osobine čovekove ličnosti od protivpravnih napada tj. na normativnom nivou država formira pravila ponašanja ljudi u kojima su sadržane i određene zabrane – napad na život i zdravlje čoveka. Sledi, takođe, napomenuti i o normi krivičnog prava koja predstavlja pravo čoveka na nužnu odbranu u čijem krajnjem rezultatu onaj koji se brani može u potpunosti na zakonskim osnovama lišiti života čoveka napadača ili mu nanesti tešku telesnu povredu. Upravo se ovde rađa kolizija između teze o tome da svaki čovek ima neotuđivo pravo na život, i zakonske norme koja dozvoljava lišiti čoveka života. Možemo da navedeno još čitav niz primera, ukoliko se prisetimo posebnih odredaba, utvrđenih u Haškim i Ženevskim konvencijama posebno normi međunarodnog humanitarnog prava i prava na vođenje rata.

Dakle, ne odričući naličije određenih osobina koje čine čoveka čovekom i neophodnosti zaštite ličnosti kao nosioca tih osobina, mi insistiramo na terminološkom razjašnjenju – ne treba koristiti indentične nazive za fenomene koji su različiti po svojoj suštini i sadržini. Pravo – to je mera dozvoljenog ponašanja, to je norma utvrđena u zakonu ili bilo kom normativnom aktu i koja kao pravilo, osim normi-definicija, ustanovljava uzajamna pravila ponašanja ljudi u zajednici, pravnih lica i država, a takođe ustanovljava sankcije-kazne ili druge mere odgo-

vornosti za kršenje tih pravila ponašanja. Termin »pravo« treba upotrebljavati samo u jednom smislu, tj. značenju – pozitivno pravo.

Drugo je pitanje, što to pozitivno pravo treba da odgovara interesima ljudi, njihovih zajednica, država, ne narušavajući njihova blaga, ne smetajući im da postoje u zajednici. Dakle, oni su dužni u svom idealu posmatrati interese kako svih građana-stanovnika, tako i interese države u celosti, i tada u zajednici može biti ustanovljeno to što se naziva pravnim poretkom, koji se razlikuje od opšteg poretka zato što je ustanovljen državom, a ne samo zajednicom i zaštitom države. Normativno regulisanje društvenih odnosa ima, pored mnogih ostalih, dve osnovne crte: prvo, ono služi ograničenju prirodnih prava i sloboda čoveka u interesima drugih ljudi i interesima celog društva, a drugo ono predstavlja jedinstvenu mogućnost ustanovljavanja pravnih garancija ostvarivanja prava i sloboda čoveka. Bezuslovno, reč je o pravnoj državi kao apstraktnom idealu kojem sada teži svaka država. Ima država u kojima mehanizam pravnog regulisanja prava i sloboda čoveka kvalitetnije i efektivnije deluju. To su države sa niskim nivoom korupcije, s pravnom tendencijom koja dozvoljava kako državnim činovnicima, tako i građanima da podržavaju visoki stepen pravnog poretka u zemlji, to su države čije se zakonodavstvo odlikuje visokim stepenom unutrašnje logike i pravednosti, za razliku, na primer, od Ukrajine. Ima država u kojima pravna tendencija nije tako jaka, norme prava ne predstavljaju takav ograničavajući faktor koji dozvoljava državi da utiče na stanovništvo putem primene časnih i pravednih zakona. Ljudi naprosto tim zakonima ne veruju jer oni ne štite njihove interese, njihova blaga – to što mi pokušavamo da nazovemo prirodnim pravima. To se dešava zato što se sami državni ponašaju nelogično, u borbi za vlast zaboravljaju na interese građana, sami krše i zaobilaze zakone. A sami zakoni su nelogični, a sudski procesi, dosudski pretresi i istrage ostaju nezavršenim. Osim toga, često se pojavljuje odsustvo informacija o njima, ili informacija koja je protivurečna i izvitoperena.

Ukoliko je u zakonu utvrđeno pravo na zaštitu života, zdravlja, imovine, a za njihovo kršenje je utvrđena veoma visoka snakcija, i u tom slučaju ta prava se ne izvršavaju, što se može reći o prirodnim pravima koja se ne podaju državnim regulisanju.

Institut prirodnog prava i njegovi postulati značajan je zbog toga što on formira te osnove, te principe, koje se potom utvrđuju u vidu normi prava – tj. nastaje institut pozitivnog prava. Sada je sve manje prirodnih prava čoveka koji nisu predviđeni zakonom ili bar regulisani njime. U osnovi to se tiče te sfere delatnosti čoveka koja se naziva ličnom sferom, sferom porodičnih i intimnih odnosa. Na, i u tu sferu sada sve dublje prodre pravna regulativa, tj. pozitivno pravo. Tako, na primer, u svakoj državi, između ostalog i u Ukrajini, postoji običaj kao što je veridba pre svadbe. Do nedavno ta sfera ličnih odnosa nije podležala pravnoj

regulativi, već je bila regulisana takvim socijalnim normama kao što su norme morala, u pojedinačnim slučajevima religioznim normama, a najčešće tradicijom. U potpunosti to pravo se moglo smatrati prirodnim pravom. Država je propisala normu kojom su ustanovljena pravila ponašanja učesnika veridbe i odgovornost za nepoštovanje tih normi. Na taj način, tradicija se pretvorila u pravnu normu. U članu 31. Porodičnog zakona Ukrajine data je definicija veridbe – Verenim se smatraju lica koja su dala izjavu o registraciji braka. Veridba ne stvara obavezu stupanja u brak. Lice koje se odreklo stupanja u brak, obavezno je nadoknaditi drugoj strani gubitke koje je ta strana imala za pripremu registracije braka ili svadbe. Takvi gubici ne podležu nadoknadi ukoliko je odricanje lica od stupanja u brak bilo izvršeno protivpravnim, amoralnim ponašanjem mladoženje, neveste, neznanjem njene ili njegove situacije koja ima ozbiljno značenje za verenika koji otkazuje stupanje u brak (teške bolesti, postojanje deteta, osuđivanost). U slučaju prestanka braka od strane lica koje je dobilo poklon u vezi sa budućim brakom, ugovor o poklonu može biti raskinut od strane suda na osnovu tužbe darodavca. U slučaju rasturanja veridbe, verenik je dužan vratiti stvar koja mu je bila podarena, a ukoliko tu stvar nije sačuvao – mora nadoknaditi njenu materijalnu vrednost.

Naime, sve je manje prava i slobode koja nisu regulisana normativnim poretkom, koja se mogu smatrati zaista izvornim, prirodnim, naturalnim pravima i slobodama.

Desetog decembra 1948. godine kada je Generalna skupština OUN proglasila Univerzalnu deklaraciju prava čoveka – prirodna prava su prešla u red pozitivnih prava. U tom međunarodnom dokumentu, utvrđen je princip nedeljivosti prava čoveka. Deklaracija razmatra prava čoveka kao opšti kompleks u kome ulaze građanska, politička, ekonomska i osnovna socijalna prava. U toj Deklaraciji se navodi da su sva prava i slobode čoveka nedeljiva i uzajamno povezana; neophodno je razmotriti pitanja realizacije tih prava, njihove rasprostranjenosti, zaštite svih tih prava. Potpuno ostvarivanje građanskih i političkih prava nije moguće bez ostvarivanja ekonomskih socijalnih i kulturnih prava. Ovaj stav našao je svoje mesto u ustavima prakvično svih država savremenog sveta.

Pravo na život i slobodu kao prirodna prava čoveka – jeste mit koji se lako razvejava kada čitamo krivični zakonik. Čoveku se čini da je slobodan, nezavistan. Možda se on kao takav i rađa, ali od prve minute njegovog rođenja on postaje učesnik opštedruštvenih odnosa, regulisanih normama prava – tj. pravnih odnosa.

Stanovište u odnosu na sferu i granice pravnog regulisanja ističe ruski naučnik V.V. Lazarev koji klasifikuje opštedruštvene odnose koji: 1. ne mogu biti regulisani zakonodavstvom; 2. ne mogu biti regulisani, ali su manje-više regulisani; 3. mogu biti regulisani, ali ne obavezno i nisu regulisani; 4. mogu biti

⁹ Лазарев В.В. Дарство и право. – 197

¹⁰ Шевчук С.С.

regulisani, iako i nisu dužni biti regulisani; 5. mogu biti i obavezno su regulisani zakonodavstvom; 6. mogu biti, dužni su biti, ali nisu regulisani zakonodavstvom.⁹

Upravo, po našem mišljenju, prirodna prava – jesu prava, koja ne mogu biti i ne moraju biti, i nisu regulisana zakonodavstvom. No, takvih prava je veoma malo, ona ne stvaraju obavezne, država ih ne garantuje, ne štiti, jer ona ne ulaze u sferu državnih interesa. Ljudi samo odlučuju kako će postupati u tom ili drugom slučaju. Ipak, ukoliko je doneto pogrešno rešenje i čoveku je naneta šteta, obratiti se za pomoć državi čovek ne može, ili to što je narušeno to nije pravo, ono nije utvrđeno normativnim aktima, za ponašanje učesnika takvog društvenog odnosa ljudi odgovaraju sami jedni drugima.

Otuda, ne umanjujući ulogu socijalnog, prirodnog u životu čoveka, hteli bismo striktno razgraničiti prirodne kvalitete, osobine čoveka i pozitivnog prava koje se na tim prirodnim kvalitetima bazira, ili reguliše ponašanje čoveka koji se rodio sa takvim osobinama. No, nazivati te osobine – život, zdravlje, sloboda – pravno je nekorektno zato što je pravo – regulator opštedruštvenih odnosa i zakonodavac ne odlučuje da li će se čovek roditi bolesnim ili zdravim. Njegov zadatak – tvoriti takvo zakonodavstvo, takvo pravo, pri kojem živi, zdravi, slobodni čovek treba biti zaštićen od napada na ta njegova prirodna blaga i interese.

Ipak, danas postoje tendencije koje teže sjedinjenju ta dva »prava« – prirodnog i pozitivnog.

Prema Stanislavu Ševčuku, ukrajinsko ustavno pravo ne može biti isključivo pozitivno pravo i zasnivati se na doktrini pravnog pozitivizma, budući da pri određivanju sadržine ustavnoga prava treba uzeti na znanje cilj ustavnopravnog regulisanja u društvu, od kojih je najglavniji utvrđivanje i državna zaštita prava i sloboda čoveka. Pozitivni zakoni moraju imati humanitarnu svrsishodnost i odgovarati prirodnim pravima, a posebno da ne služe pravnim osnovama za masovno kršenje prava čoveka već da budu pravedni i pravični.¹⁰

Kao zaključak, moglo bi se reći, svaki zakon je pravedan ukoliko štiti čoveka i njegove interese.

⁹ Лазарев В.В. Сферы и пределы правового регулирования, Советское государство и право. – 1970. – Но 11. – С. 44.

¹⁰ Шевчук С.С. Основи конституційної юриспруденції. – К., 2001. – С. 19.

SOFIYA Y. LYKHOVA, LL.D.
Professor, Faculty of Law "Taras Shevchenko",
University of Kyiv

THE PHENOMENON OF DEFINITION OF "RIGHT"
AND ITS CONTENT

Summary

The present report is devoted to the study of definition of the concept of "right" within the context of its understanding in the light of two approaches – positivist and that of the school of natural law.

The author examines a number of international legal acts of both universal and regional character which do not have a definition of their own; however they regulate and protect human rights.

The idea is substantiated that one and the same term can not be used in defining of substantially different phenomena.

Proceeding from the assumption that legal systems of almost all countries use the term "positive rights" in the meaning of one of the elements of the system of legal regulation of public relations, the definition of this phenomenon by means of the category of "law" with regard to natural human rights seems somewhat problematic.

The author believes that the notion of natural human rights has a different content, which is not identical with the notion of positive law.

The importance of such research is considerably increased today in connection with the proclamation of the principle of human rights protection. It is this principle that sets the task before the theory of law – to explain the interaction of natural rights and positive law, to give definitions of these two phenomena and to work out an effective international, regional and national mechanisms of adequate protection of people and their interests by legal rules.

Prof. dr Rado
1 Jovan Bazić,
tička revija br. 1/2007, s.
2 Milorad Bela